

गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः। इन्द्रः। त्रिष्टुप्, ३ विराड्रूपा

वयं ते वयं इन्द्र विद्धि षु णः प्र भरामहे वाजयुर्न रथम्।

विपन्यवो दीध्यतो मनीषा सुम्नमियक्षन्तस्त्वावतो नृन् ॥ २.०२०.०१

इन्द्र- ईशनाधिदैवत। ते- त्वदर्थं कल्पितम्। वयः- हव्यम्। विद्धि- जानीहि। विपन्यवः- मन्त्रयुक्ताः। दीध्यतः- दीप्तिमन्तः। मनीषा- मेधया। सुम्नम्- सुखम्। त्वावतः- त्वाद्दृशान्। नृन्- नेतृन्। इयक्षन्तः- याचमानाः। वयम्। वाजयुः- गतिकामः। रथम्। न- इव। नः- अस्माभिर्दातव्यं हव्यम्। सु- सुष्टु। प्र- प्रकर्षेण। भरामहे- वहामः ॥१ ॥

त्वं न इन्द्र त्वाभिरूती त्वायतो अभिष्टिपासि जनान्।

त्वमिनो दाशुषौ वरूतेत्थाधीरभि यो नक्षति त्वा ॥ २.०२०.०२

इन्द्र- परमेश्वर। त्वम्। नः- अस्माकम्। त्वाभिः- त्वदीयाभिः। ऊती- रक्षाभिः। त्वायतः- त्वत्कामान्। जनान्। अभिष्टिपा- तदभिगन्तृभ्यः शत्रुभ्यः पालयिता। असि- भवसि। त्वम्। इनः- ईश्वरः। यः। त्वा- भवन्तम्। अभि- आभिमुख्येन। नक्षति- व्याप्नोति। दाशुषः- तस्य दातुः। वरूतः- आवरणबाधकः। इत्थाधीः- ऐदम्पर्यधारणायुक्तः ॥२ ॥

स नो युवेन्द्रौ जोहूत्रः सखा शिवो नरामस्तु पाता।

यः शंसन्तं यः शशमानमूती पचन्तं च स्तुवन्तं च प्रणेषत् ॥ २.०२०.०३

सः- असौ। युवा- अभिनवः। इन्द्रः- परमेश्वरः। जोहूत्रः- आह्वातव्यः। नः- अस्माकम्। सखा। शिवः- मङ्गलः। नराम्- नृणाम्। पाता- पालकः। अस्तु- भवतु। यः। शंसन्तं शशमानं स्तुवन्तम्- मन्त्रैर्नुवन्तम्। पचन्तम्- स्वहृदयं पक्वं कुर्वन्तं हव्यानि पचन्तं वा। च। प्रणेषत्- प्रकर्षेण नयति ॥३ ॥

तम् स्तुष इन्द्रं तं गृणीषे यस्मिन्पुरा वावृधुः शशदुश्च।

स वस्वः कामं पीपरदियानो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायोः ॥ २.०२०.०४

तम्- अमुम्। उ- एव। इन्द्रम्- परमेश्वरम्। स्तुषे- स्तौमि। तम्। गृणीषे- मन्त्रैराह्वयामि।
यस्मिन्- यमाश्रित्य। पुरा- पुरातनकालतः। शशदुः- शत्रुहिंसका वीराः। वावृधुः- ववृधुः। सः-
असाविन्द्रः। इयानः- याचितः सन्। ब्रह्मण्यतः- मन्त्रकामस्य मेधाकामस्य वा। नूतनस्य-
अभिनवस्य। आयोः- मनुष्यस्य। वस्वः- चित्तवृत्तिस्तम्भकरस्य। वसु स्तम्भे। कामम्- इच्छाम्।
पीपरत्- अपूरयत् ॥४ ॥

सो अङ्गिरसामुचथा जुजुष्वान्ब्रह्मा तूतोदिन्द्रो गातुमिष्णान्।

मुष्णान्नुषसः सूर्येण स्तवानश्रस्य चिच्छिश्नथतपूर्व्याणि ॥ २.०२०.०५

सः- असौ। इन्द्रः- परमेश्वरः। अङ्गिरसाम्- तेजस्विनामुपासकानाम्। उचथा- मन्त्रान्।
जुजुष्वान्- सेवमानः। गातुम्- मार्गम्। इष्णान्- प्रयच्छन्। ब्रह्म- मन्त्रं मेधां वा। तूतोत्-
अवर्धयत्। तु वृद्धौ। स्तवान्- स्तुतः सन्। उषसः- विद्यासम्बन्धिनः। सूर्येण- आत्मसूर्येण।
मुष्णान्- अन्धकारमपहरन्। अश्रस्य- अत्तुः। सुखादिदुःखनिधनस्य। पूर्व्याणि- पुरातनानि
बन्धनानि। चित्- एव। श्रथयत्- शिथिलीचकार ॥५ ॥

स हं श्रुत इन्द्रो नाम देव ऊर्ध्वो भुवन्मनुषे दस्मतमः।

अव प्रियमर्शसानस्य साहाञ्छिरो भरद्दासस्य स्वधावान् ॥ २.०२०.०६

सः- असौ। इन्द्रो नाम देवः- परमेश्वरः। श्रुतः- श्रुतिप्रसिद्धः। ऊर्ध्वः- उत्कृष्टः। भुवत्- अभवत्।
मनुषे- मनुष्याय। दस्मतमः- दर्शनीयतमः। साह्वान्- सहनशीलः। अर्शसानस्य-
लोकहिंसकस्य। दासस्य- विषयवासनादासभावनाप्रतीकस्य राक्षसस्य। उपक्षपयितुर्वा। प्रियं
शिरः। स्वधावान्- आत्मवान् सन्। अव भरत्- अधः पातयतु ॥६ ॥

स वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः पुरंदरो दासीरैरयद्वि।

अजनयन्मनवे क्षामपश्च सत्रा शंसं यजमानस्य तूतोत् ॥ २.०२०.०७

सः- असौ । वृत्रहा- आवरणबाधकः । इन्द्रः- परमेश्वरः । पुरन्दरः- बन्धननाशकः । कृष्णयोनीः-
अन्धकारमूलाः । दासीः- वासनादास्यभावनाः । वि ऐरयत्- विनाशितवान् । मनवे- ज्ञानाय
विवेकाय । मन ज्ञाने । क्षाम्- साधनभूमिकाम् । अपश्च- मूलशक्तिधाराश्च । अजनयन्- सृजन् ।
सत्रा- सदा । यजमानस्य । शंसम्- मन्त्रम् । तूतोत्- अवर्धयत् । तु वृद्धौ ॥७ ॥

तस्मै तवस्य॑ मनु॒ दायि स॒त्रेन्द्राय॑ दे॒वेभि॒रर्ण॑सातौ ।

प्रति॑ यदस्य॒ वज्रं॑ बा॒होर्धु॑र्हृत्वी दस्यून्पु॒र आय॑सीर्नि॒ तारी॑त् ॥ २.०२०.०८

तस्मै इन्द्राय । अर्णसातौ- अपां मूलशक्तिधाराणां लब्धौ । देवेभिः- द्योतनशक्तिभिः । सत्रा-
सततम् । तवस्यम्- बलकामं हव्यम् । अनु- अनुक्रमेण । दायि- दीयते । अस्य- एतस्येन्द्रस्य ।
बाहोः- भुजयोः । वज्रम् । प्रति दधुः- निदधुः । दस्यून्- दस्युभावनानाम् । आयसीः- दृढानि । पुरः-
आवरणानि । नि- नितराम् । तारीत्- अनाशयत् ॥८ ॥

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।

शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ २.०२०.०९

पूर्व व्याख्यातम् (२.११.२१) ॥९ ॥